

MODELS EN CONTACTE: ANÀLISI DELS ESTUDIS SOBRE LES RELACIONS INTERLINGÜÍSTIQUES

Arran de la publicació del llibre de Thomas S. Kuhn *The Structure of Scientific Revolutions*, el 1962, totes les disciplines han reflexionat sobre el seu estatus paradigmàtic. La sociologia també ho va fer; nosaltres comentarem breument aportacions en aquest camp, seguidament ens centrarem en la sociolingüística i, més concretament, en l'estudi de les relacions entre llengües.

En els darrers vint anys, nombrosos investigadors s'han plantejat la qüestió d'establir el paradigma o paradigmes de la sociologia. El llibre de Robert Friedrichs (1970) *A sociology of sociology*, va ser el que va iniciar un interessant debat metateorètic. Hi van participar Effrat (1972), Lodhal i Gordon (1972), Philips (1973) i el mateix Friedrichs (1972). Posteriorment, Georg Ritzer (1975/1980) ha analitzat aquests diferents punts de vista. El retret fonamental que aquest darrer sociòleg fa als autors esmentats abans és que segueixen acríticament el concepte de paradigma proposat per Kuhn.¹ En qüestiona l'operativitat donat que és utilitzat, si més no, amb trenta-dues accepcions diferents, com ja havia assenyalat Masterman (1970). Tot seguint aquest mateix autor, Ritzer (1980: 7) en proposa una nova definició:

1. KUHN (1962: 13) defineix paradigma com: «realitzacions científiques universalment reconegudes que, durant un cert temps, proporcionen models de problemes i solucions a una comunitat científica»

«Un paradigma és la imatge fonamental del tema d'una ciència. Serveix per a definir què s'ha d'estudiar, quines qüestions s'han de preguntar, com s'han de preguntar, i quines normes s'han de seguir per a interpretar les respostes obtingudes. El paradigma és la unitat de consens més estesa en una ciència i serveix per a diferenciar una comunitat científica (*o subcomunitat*) d'una altra. Subsumeix, defineix i interrelaciona els *exemplars*, teories i mètodes i instruments que hi existeixen»

Aquesta definició més matisada de Ritzer ens permetrà veure que el que nosaltres pretenem establir són models (motles) o tipus: els mètodes. Podríem utilitzar el terme paradigma en el seu significat etimològic, en un sentit més restringit, acostat a l'ús estàndard que se'n fa. Però, com veurem, és més ajustat parlar de models.

Ll. V. Aracil (1974, 1979a, 1979b) ha estat el primer a esbossar programàticament el paradigma sociolingüístic global. Principalment s'ha centrat a establir el seu objecte d'estudi, que és l'ús lingüístic, i la seua relació amb els conceptes d'àmbit i norma. Situa aproximadament la cristallització del paradigma des del 1953 ençà. Així, tot seguint aquesta aportació, el que nosaltres establirem són models dins del paradigma global de l'ús lingüístic. Per tant, d'aquest paradigma únic, i segons la definició de Ritzer, ja s'ha tractat quina és la imatge del tema; nosaltres estudiarem, doncs els models —el que ell anomena mètodes— i deixarem de banda els *exemplars* i les teories.

Dins d'aquest paradigma, ens hem marcat estudiar les relacions entre les llengües. La bibliografia en aquest camp ha estat realment extensa, publicada sota els rètols de bilingüisme, diglòssia, llengües en contacte, conflicte lingüístic, etc. És difícil trobar una denominació que incloga totes aquestes perspectives (un arxilexema) i que no siga utilitzat alhora en el nivell general i en el nivell inferior. Aquesta ha estat la raó per la qual hem emprat el terme «relacions interlingüístiques» en el present títol, tot i que depassa els límits que ens hem proposat tractar. Ens volem centrar en els estudis sobre les situacions de relació de llengües a un nivell general, aquells que analitzen les repercussions que té per a les diferents llengües aquest fet d'estar en relació.

Pretenem analitzar aquests treballs, establir-ne una tipologia i veure

els efectes que comporten els seus enfocaments. Dividirem, doncs, aquesta disciplina en tres grans models, segons enfoquen l'estudi en una llengua, en dues, o en més de dues. No cal dir que la immediatesa temporal ens treu la perspectiva que moltes altres comunitats o subcomunitats científiques tenen i que facilita la seua classificació. D'altra banda, a l'hora d'analitzar l'estructura de la ciència s'ha de tenir present tant la dinàmica interna —que és on ens detindrem— com l'externa: suport econòmic relacionat amb el clima polític, contribucions institucionals, etc., que, donada la seua obvietat, no tractarem.

Sense cap mena de dubte, un intent classificatori d'aquesta magnitud té el perill d'incórrer en inadequacions. En primer lloc, per la dificultat d'encabir sota els diferents rètols els milers de llibres i articles escrits sobre el tema. I, en segon lloc, per la diversitat que hi ha dins de cada bloc establert. Hem d'aclarir, doncs, que el que tractem de fer és una generalització, amb tots els riscos que això comporta.

1. EL MODEL MONARI

Encara que en un primer moment ens pot semblar estrany, dins d'aquest apartat hem de situar els estudis fets sota els rètols de *bilingüisme* i de *diglòssia*. Podríem dir que la característica bàsica és considerar únicament la llengua menys usada. I aquí rau l'estranyesa inicial, perquè etimològicament indiquen el fet contrari, que siguen dues llengües, encara que en realitat els estudis se centren quasi exclusivament en la llengua més feble o en els parlants d'aquesta. Són només aquests parlants els que són bilingües; en aquest sentit Ll. V. Aracil ha aportat el terme de *bilingüisme unilateral* que trenca la pretesa dualitat d'aquestes propostes i ha assenyalat les conseqüències d'aquest model.

2. EL MODEL BINARI

Se centra en la relació més o menys problemàtica entre dues llengües. Podem establir una gradació: *llengües en contacte* és el terme que mostra menys la dificultat de la relació; mentre que *conflicte lingüístic* ja l'expressa obertament.

En aquest cas, la inclusió dels termes *llengües en contacte* i *conflicte lingüístic* en el model no és gens sorprenent, encara que respecte a *llengües en contacte* s'ha de comentar que el mateix Weinreich adverteix, en una nota a peu de pàgina, que, si no es diu el contrari, tots els comentaris que es fan sobre el bilingüisme són aplicables també al multilingüisme.² Tot i considerar aquesta observació, les investigacions fetes sota aquest rètol, de llengües en contacte, només poden ser incloses en aquest model.

Un altre enfocament més o menys coincident amb el de *llengües en contacte*, és el que es basa en les repercussions que la *relació* té per al codi, que van des de la *interferència* fins als *pidgins*, encara que el camp estudiat siga molt més ampli.

Dins d'aquest model podem situar també el terme *substitució*, que enfoca la relació entre les llengües com un *procés*, i n'assenyala la *conseqüència final*: la possibilitat de la desaparició d'una de les dues.³ També incorpora una *visió més dinàmica* en contraposició a l'aparent estatisme d'algunes de les situacions descrites sota els rètols de *bilingüisme* i *diglòssia*, de manera especial quan aquests dos conceptes són utilitzats ideològicament.⁴ Aquest dinamisme que aporta és transcendent per al qüestionament dels termes utilitzats fins a la seua aparició, més si es tenen presents les diferents situacions històriques que han donat com a resultat el desús d'una de les dues llengües.⁵

Així, doncs, podríem esquematitzar els diferents termes dins dels dos models proposats:

2. A WEINREICH (1953: 1) podem llegir: «Unless otherwise specified, all remarks about bilingualism apply as well to multilingualism, the practice of using alternately three or more languages».

3. Per a més informació sobre el procés de substitució, vegeu QUEROL (1990).

4. L'analogia en què es basa el terme *diglòssia* és la clau d'aquest estatisme i de les seues conseqüències. I rau en el fet de traslladar la descripció de la separació de funcions entre dos registres a dues llengües.

5. La relació entre els termes *llengües en contacte* i *substitució lingüística* és la mateixa que hi ha en antropologia entre *contacte cultural* i *aculturació*, utilitzats respectivament pels antropòlegs britànics i americans.

MODEL

	Monari	Binari
Dinamisme		substitució conflicte
Estatismes aparent	bilingüisme diglòssia	contacte

Respecte als enfocaments, podem resumir-ho com segueix:

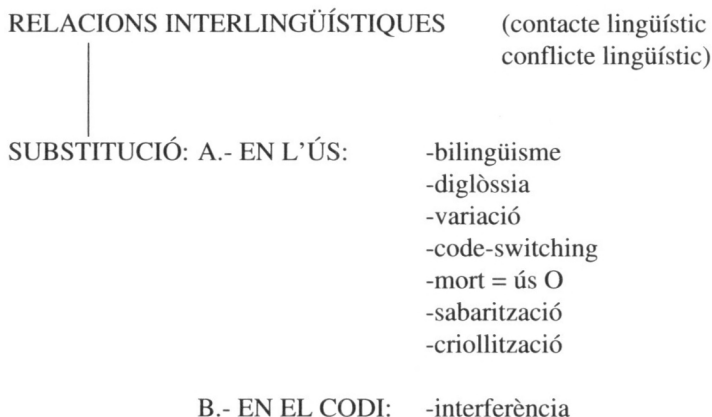
- existència de dues llengües bilingüisme diglòssia
- relació llengües en contacte
- conseqüència immediata conflicte lingüístic
- conseqüència final i procés substitució lingüística

Aquest darrer terme, *substitució lingüística*, aporta, com comentàvem, l'èmfasi en el dinamisme del procés i un sentit globalitzador. Des d'aquesta perspectiva, i en el cas que ens ho proposàssem, podríem prescindir de la resta de termes. D'una banda, pot fer referència a l'ús, i, de l'altra, al codi. Així, tindrem que en el primer cas podria fer la funció de mots com *diglòssia*, *code-switching*, *criollització*, *mort d'una llengua* etc., només amb alguna especificació, com ara «substitució dels ambits més elevats» (o bé, X, Y, Z), «en X interaccions», «en X moment de la interacció», «completa», etc. Pel que fa a la referència al codi, pot fer la funció d'interferència, que suposa la substitució d'un(s) element(s) o tret(s) determinat (s).⁶

6. LL. PAYRATÓ (1985: 43) escriu: «La interferència, vista globalment, és un tipus especial (=condicionat) de canvi lingüístic, i sovint consisteix en un autèntic procés de substitució».

No proposem que aquests termes deixin d'utilitzar-se, sinó que el que pretenem és mostrar les relacions que existeixen entre el concepte de substitució i la resta dels nombrosíssims emprats. En el context més simple de relació de dues llengües el que pot succeir és que una substituesca l'altra, bé siga només en els seus elements o trets, bé en l'ús d'alguns àmbits o en tots.⁷

Els termes que hem vist en aquest model i d'altres que hi podem incloure clarament, podrien classificar-se, des d'una perspectiva del concepte de substitució, com segueix:

Contacte lingüístic i conflicte lingüístic, com havíem apuntat en la introducció, són emprats com a termes globals i en el nivell inferior, per la qual cosa els hem situat només com a sinònims de *relacions interlingüístiques*.

7. Malgrat l'aparent globalització del procés que introdueix el concepte de *substitució*, i fins i tot considerant-lo juntament amb el d'*interposició*, que veurem tot seguit en el model ternari, creiem que manca una veritable visió globalitzadora en els estudis sobre les relacions interlingüístiques, que, des de la nostra perspectiva, aporta el concepte de *representació*.

És a dir, i d'ací ve el títol de la comunicació, de la mateixa manera que el *contacte de llengües* provoca la *interposició* de la llengua més usada en la relació amb tercers, el contacte entre models provoca la interposició dels models monari i binari entre la majoria dels investigadors i el model ternari, i els impedeix situar-se en un camp d'anàlisi més ampli.

ERNEST QUEROL

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, LL. V. (1982): *Sociolingüística: revolució i paradigma*, dins *Papers de sociolingüística* (Barcelona, La Magrana), pàgs. 79-94. 1.ª ed. 1974.
- (1892): *Sociolingüística*, dins *Papers de sociolingüística* (Barcelona, La Magrana), pàgs. 95-113. 1.ª ed. 1979a.
- (1982): *Educació i sociolingüística*, dins *Papers de sociolingüística* (Barcelona, La Magrana), pàgs. 129-217. 1.ª ed. 1979b.
- (1983): *Sobre la situació minoritària*, dins *Dir la realitat* (Barcelona, Edicions Països Catalans), pàgs. 171-206.
- BERNARDÓ, DOMÈNEC (1983): *La llengua anglesa en el conflicte lingüístic franco-català. Un cas de macrotriglòssia*, «Treballs de Sociolingüística Catalana», 5, pàgs. 19-26.
- CHAUDENSON, R. (1984): *Diglossie créole, diglossie coloniale*, «Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain», 9, 3-4, pàgs. 19-9.
- EFFRAT, ANDREW (1972): *Power to the Paradigms: An Editorial Introduction*, «Social Inquiry», 42, pàgs. 3-33.
- FRIEDRICHS, ROBERT (1970): *A Sociology of Sociology* (New York, The Free Press).
- (1972): *Dialectical Sociology: Toward a Resolution of the Current 'Crises' in Western Sociology*, «British Journal of Sociology» 13, pàgs. 263-274.
- (1972): *Dialectical Sociology: An exemplar for the 1970's*, «Social Forces» 50, pàgs. 447-455.
- HEBERLE, RUDOLPH (1965): *Simmel's Methods*, dins COSEP, L.: *Georg Simmel* (Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall), pàgs. 116-121.
- KUHN, THOMAS S. (1962): *The structure of Scientific Revolutions* (Chicago, University of Chicago Press). Versió esp.: *La estructura de las revoluciones científicas* (México, Fondo de Cultura Económica, 1968).

- LODAHL, JANICE BEYER, and GORDON, GERALD (1972): *The Structure of Scientific Fields and the Functioning of University Graduate Departments*, «American Sociological Review», 37, pàgs. 57-72.
- PAYRATÓ, LLUÍS (1985): *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat).
- PHILLIPS, DEREK (1973): *Paradigms, Falsifications and Sociology*, «Acta Sociologica» 16, pàgs. 13-31.
- QUEROL, ERNEST (1990): *El procés de substitució lingüística: la comarca dels Ports com a exemple*, dins *Miscel·lània 89* (València, Generalitat Valenciana), pàgs. 85-196.
- RITZER GEORGE (1980): *Sociology: A Multiple Paradigme Science* (Boston, Allyn and Bacon), 1.ª ed. 1975.
- (1981): *Towards an Integrated Sociological Paradigm* (Boston, Allyn and Bacon).
- WEINREICH, URIEL (1953): *Language in contact: fidings and problems* (The Hague, Mouton).

3. EL MODEL TERNARI

Centrar les anàlisis en la relació entre dues llengües suposava deixar de banda tots els contactes amb tercers. Entre molts altres autors, R. Chaudenson (1984) ha comentat la inadequació de termes com *diglòssia* per a l'estudi de relacions interlingüístiques en les quals intervenen més de dues llengües, amb la qual cosa es manifesta la insuficiència del model binari. També han aparegut algunes propostes que pretenien trencar la dualitat d'aquest model, Domènec Bernardó (1983) ha tingut en compte la presència de tres llengües i ha utilitzat el concepte de *macrotriglòssia* en el seu estudi. Encara que una elaboració conceptual i terminològica més clara ens la proporciona el terme *interposició* proposat per Ll. V. Aracil (1983). És el fet que quasi totes les relacions entre la comunitat lingüística de l'idioma menys important (M) i la resta de la humanitat han de fer-se necessàriament a través de l'idioma I.

En aquest mateix sentit, encara que no per a l'estudi de les relacions entre llengües, Simel argumenta que la interacció de tres actors, el tríade, és la base més important per al desenvolupament dels sistemes socials més amplis.⁸

4. MODELS EN CONTACTE

Arribats en aquest punt, podem proposar el paral·lelisme que hi ha entre la *realitat* lingüística i les característiques dels estudis que se'n fan. És a dir, el context condiona el tipus de recerca. Aquests treballs només són la imatge de la *realitat*, sense que arribe a haver-hi una veritable interpretació. Vegem-ne dos exemples:

1. Una situació de *bilingüisme unilateral* produeix estudis unilaterals de la llengua menys utilitzada, sense considerar l'altra comunitat lingüística (ni, per tant, el seu monolingüisme). Aquest tipus d'estudi és el que situàvem dins del que havíem anomenat model monari.

8. Vegeu HEBERLE (1965)

Situació lingüística

Bilingüisme unilateral

Tipus d'estudi

Estudi unilateral=model monari

2. Un context d'*interposició* proporcionarà estudis interposats. Malgrat que el terme, en la nostra anàlisi, pressupose tres elements (model ternari), quan es realitzen les investigacions té la funció d'amagar la llengua tercera i, per tant, caldrà situar-les dins del model binari.

Situació lingüística

Interposició

Tipus d'estudi

Estudi interposat=model binari

Com el *bilingüisme unilateral* i la *interposició* es donen alhora, tindrem, doncs, estudis unilaterals i interposats.

La *interposició*, com ja hem vist, consisteix en el fet que la llengua més utilitzada (I) se situa entre la que ho és menys (M) i la resta de llengües, i tota relació amb tercers s'ha de fer a través d'I. De la mateixa manera —si ens és permesa la gosadia de l'analogia— els models monari i binari se situen entre els sociolingüistes i el ternari.

O més clarament formalitzat:

